

Зоран Деврња

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Покушај савременог ишчитавања богословске мисли Светога Саве

Ајсѝфракѝ: Кључ за разумевање Савине богословске свеобухватности је у његовом Првосвештеничком служењу и монашко-подвижничкој пракси. Примајући епископско достојанство он предано храни христочежњиву душу свога народа изобиљем литургијских предања. Овим радом настојимо да покажемо да је управо Света Литургија колевка Савиног богословског надахнућа и циљ његове пастирске делатности. Бирајући монаштво и подвижнички максимализам за пут свога личносног остварења, он се недвосмислено опредељује за Небеско Царство Христово насупротив земаљском царству, утемељујући тиме принципе живљења свога словесног народа, до данас.

У овом раду говоримо о Савином искуству предокушајућег Царства Божијег и живота у светотајинској реалности, о доживљају човекове палости, подвига и бестрашћа, и о његовом разумевању целокупног домостроја спасења у Христу.

Кључне речи: литургија, монаштво, подвиг, архиепископска служба, парусија, Небеско царство, покајање, свете тајне

У оквирима нашег културног и научног „универзума“, личност Светога Саве је привлачила на себе пажњу истраживача и љубитеља његовог дела и духовног наслеђа, нарочито у последњих век и по. Историчари, историчари уметности и књижевности, а последњих деценија и богослови све чешће се враћају Савином делу са циљем да уцеле, већ прилично окрњено, црквено-духовно и културно-историјско наслеђе и предање, какво је оно до нас стигло утицајем неповољних времена, али и охладнелашћу наших срца. Вековна борба нашег народа да досегне до културних и државотворних идеала које је пред поробљене народе поставила „просветљена“ и Цркви далека Европа XIX и XX века, довела је до тога да је из нашег искуства потиснуто сазнање да је основ и извор истинске културе и државности у благодатним струјањима црквеног живота и самосвести. Отуда и наше дугогодишње интересовање за књижевну, културну и дипломатску делатност Светога Саве, али не и за његово богословско, црквено-пастирско и подвижничко служење, на којем и почиња његов христоподобни светитељски лик.

Протоком више од једног века од зачетака тзв. неопатристичке обнове и теолошке синтезе у могућности смо, а и у обавези, да наше средњевековно богословско наслеђе проценимо њеним критеријумима и сагледамо стварне димензије самих основа нашег богословља. Будући да је Свети Сава не само први архиепископ наше Цркве већ, по преимућству, први теолог, наша интересовања ће превасходно бити усмерена на његово богомислитељно дело сагледано у димензијама теолошког предања из којег извире и на које се надограђује, а у контексту неопатристичких истраживања новијег доба. Са друге стране, Савино богословље треба ставити у реалан историјски контекст државних и црквених прилика зреле Византије оптерећених великим политичким превирањима и поприлично утихлим богословским интересовањима. С тога Са-

вино богословље се у многоме испољава кроз његова архипастирска дела и управљање Црквом, као што се у великој мери може сагледавати и кроз његов списатељски опус.

Карактер и извориште Савиног богословског наслеђа

Као уче(с)ници Цркве Христове, као ученици Савини, као ученици његових ученика дужност нам је осветљавати дубине и висине његовог служења оваплоћеноме Богу Логосу усвајањем и надахнутим тумачењем дела и речи којима је сам Сава оваплотио пребогате плодове свога богословствујућег ума¹. Наш Светитељ се, пре и изнад свега, пројавио као истински теолог, као Васељенски учитељ и сатрудник Духу Светоме у изграђивању Тела Христовог — Цркве². Својим писаним делима и својом делатношћу сведочи несхематизовано теолошко и еклисиолошко учење које почива на његовом искуству вере и љубави ка Пресветој Тројици, а такође и према свету као Божијој творевини, које (искуство) Сава живи унутар црквене заједнице. Отуда је Савина теологија лишена систематски излаганих идеја и теорија. Теологија, у Савином искуству и мисаоном изразу, представља доживљену Реч (Логос — Господ Христос) и изречен доживљај³.

Узимајући у обзир да не постоји ниједно дело у којем је системски тематизовано „учење“ нашег светитеља, за изворе, из којих истиче безобална река Савиног богословског познања и искуства, користили смо првенствено његова канонско-правна и црквено-управна дела⁴, а такође и „Житије“⁵ као целовито и аутентично сведочење о његовом делању и животу у Христу. Поведећи се за методолошком премисом да „како се молимо онако и верујемо“, у поступку трагања за основним елементима Савиног богословља осмелили смо се да захватимо из неисцрпног бунара живоносне воде његових молитава које језгровито изражавају свеобухватност дарованог му богопознања⁶. Поучне беседе упућене, како новопостављеним епископима и свештенству, тако и народу⁷, указују на пастирску зрелост и одговорност за целокупно црквено-народно биће. Његово поступање, приликом тражења и добијања архиепископског достојанства за нашу помесну Цркву и права да самостално бирамо Првога⁸ у свештеном сабору наших епископа, говори да

¹ Доментијан, *Житије Свѣтѣиоа Саве*: „...и наоружавши се Духом Светим, и „опасавши бедра своја“ (Еф.6,14) богоразумљем...“, Српска књижевна задруга, Београд, 1938 г., стр. 30.

² *Ibid.*, — „Поука преосвећенога кир Саве на светом сабору лавре Свете Богородице (Студеничке)“ — „Јер то је прво и последње дело, непрестана и богоугодна мољења и молитве ка Богу, ходѣћи непорочно у Његовим светим заповестима, и држећи предања Његових светих апостола, и не одлучујући се од црквенога скупа (збора).“, стр. 125.

³ Атанасије Јевтић, *Свѣтѣи Сава и косовски завѣи*, Српска књижевна задруга, Београд, 1992. г., текст, „Еклисиологија Светога Саве“: „Другим речима, говорећи овде о еклисиолоџији Светога Саве, ми ћемо, у ствари, говорити о Савином црквеном живљењу и схватању, делању и понашању, јер је све то код њега као православног *Свѣтѣишеља* (=светог јерарха), истинског наследника Светих Апостола и Св. Отаца Цркве Христове на Истоку, било јединствено и недељиво“, стр. 211.

⁴ Свети Сава, „*Сабрана дела*“, Српска књижевна задруга, Београд, 1998. г., („Служба светом Симеону“, „Хиландарски типик“, „Студенички типик“, „Карејски типик“, „Житије Светог Симеона“, „Указ за држање псалтира“), превод и припрема за штампу Томислав Јовановић.

⁵ Доментијан, *op.cit.*; види, Теодосије, „*Житије Свѣтѣиоа Саве*“, Српска књижевна задруга, Београд, 1992. г., превод Лазара Мирковића.

⁶ Доментијан, *op.cit.*: „И умножи (Сава, прим. аут.) бдење изнад силе и усхођење молитвама ка вишњим боговиђењима, још прилежније приносећи дела духовна и богоугодна...“, стр. 79–80.

⁷ *Ibid.*, — „Беседе у манастиру Студеница (I и II)“ — — „Беседа о правој вери у манастиру Жича“ — Атанасије Јевтић, *op.cit.*, „*Из доисловља Свѣтѣиоа Саве*“ (Жичка беседа Светог Саве о правој вери), стр. 42.; и Богословље и духовни живот у Студеници (две студеничке беседе Светог Саве)“, стр. 173.

⁸ 34. правило Светих Апостола, види код Атанасија Јевтића, „*Дела Айосиолских ученика*“, „Црквена правила Светих Апостола“, стр. 459.

је достојни наследник великих трудбеника⁹ на попришту борбе за очување јединства Свете Цркве, и одличан ученик и доследан следбеник најчистије византијске црквене свести и државотворне идеје. Искоренивши јереси¹⁰, нарочито властелу чврсто приклонивши православљу, и обративши се Цариградском Патријарху¹¹ и Византијском Цару¹² као једино надлежној инстанци за добијање црквене аутокефалије и Архиепископије, у смутна времена тзв. Латинског царства на Истоку, када су међу самим РOMEјима јачали сепаратистички покрети како на државном тако и на црквеном плану, Сава је пројавио свест о еклисиалном јединству васељенских размера, што га сврстава у ред највећих Отаца, а његово богословље поставља за критеријум и нашег поступања, посебно у ова времена када су се умножили проблемима¹³ који угрожавају сам идентитет Цркве.

Кључ за разумевање Савине богословске свеобухватности је у његовом Првосвештеничком служењу и монашко-подвижничкој пракси¹⁴. Примајући епископско достојанство, свестан свог апостолског прејемства и тиме у свему подобан Апостолима¹⁵, он храни христочезњиву душу свога народа изобиљем литургијских предања. Сматрамо, а овим радом настојимо и да покажемо, да је управо Света Литургија колевка Савиног богословског надахнућа и циљ његове пастирске делатности. Бирајући монаштво и подвижнички максимализам за пут свога личносног остварења, он се недвосмислено опредељује за Небеско Царство Христово насупрот земаљском царству, утемељујући тиме принципе живљења свога словесног народа, до данас.

Покушавајући да обухватимо оно¹⁶ што је у свом пребогатом духовном изразу у многе необухвативо, и да искажемо оно што је по себи непотпуно исказиво као особено и лично искуство свакога ко своју веру и свој живот заснива на тајинственом догађају Божјег присуства у Историји, изложићемо понешто, у овом скромном раду, о Савином доживљају предокушајућег Царства Божијег, о његовом животу у светотајинској реалности и из ње исходеће схватање о целокупном домостроју спасења у Христу, о палом човеку на путу дарованог му обожења, о подвигу и бестрашћу као претпоставци за учествовање у Тајни богочовечанског јединства.

Есхатологија

Неопходан параметар за разумевање Савине телоске мисли је његов доживљај егзистенцијалног испуњења свих и свега у реалности Божијег Царства, као крајњег

⁹ Свети Игњатије Антиохијски, I–II век., Свети Иринеј Лионски, I–II век., Свети Кипријан Картагински, III век., Свети Атанасије Александријски, IV век., Свети Василије Велики, IV век., Свети Григорије Богослов, IV век.

¹⁰ Теодосије, *op.cit.*, „Као свима, и нама Бог жели спасење. Отац мој и ја (Сава, прим. аут.) из земље народа нашега јерес зловерја одагнасмо, и православна вера расте и множи се.“, стр. 122. Јерес тзв. „Богумила“, против јерархијска, дуалистичка, спиритуално-харизматска заједница, присутна, још из ранијих векова, на подручју Мале Азије, Балкана и Медитеранског приобалја Европе.

¹¹ Манојло Сарантен Харитопулос, Васељенски Патријарх у Никеји, 1215–1222 г.

¹² Теодор I Ласкарис, Византијски Цар, владао у Никеји, 1204–1222 г.

¹³ Проблем организације Цркве у тзв. „Дијаспори“, проблем ауторитета у Цркви („старчество“ — однос харизмата и(ли) Епископ), проблем етнофилетизма и на њему заснована „аутокефалија“, проблем раскола у готово свим помесним Црквама.

¹⁴ Атанасије Јевтић, *Живо њредање у Цркви*, Братство Светог Симеона Мироточивог, 1998. г.: „Савин сусрет са Живим Богом у Христу и благодатно, рецимо слободно *исихасиичко* искуство тог богочовечанског заједништва, пружило му је затим сву ону ширину и дубину у пастирском и архијерејском раду у своме народу...“, стр. 400.

¹⁵ види, тропар Светоме Сави, „Пута који у Живот води...“ и Јован Зизјулас, „Апостолски континуитет у Цркви и апостолско прејемство у првих пет векова“, превод Александар Ђаковац

¹⁶ Духовност и учење Светога Саве (прим. аут.)

циља и смисла постојања сваког човека и целокупне творевине. За нашег светитеља Црква је заједница која постоји у циљу остварења и оприсутњења трајног и неразоривог јединства створене и нестворене природе што је коначан тријумф Живота над смрћу, победа Васкрслога Господа Христа, али и победа свих нас у Њему¹⁷, окушање дароване љубави Божије у којој смо призвани да учествујемо слободно и целовито, што значи личносно¹⁸.

Монашки опит, пре свега као искуство благодатног превазилажења природних слабости и страсти, Светога Саву непрестано упућује на созерцање Другог Христовог доласка као догађаја остварења и коначног осмишљења подвижничког труда. Он се, у неколико наврата, смело одважио да у својим делима опише реалност Другог доласка Спаситељевог, који је у његовом личном сведочењу силан и славан догађај сусрета сваког човека и његовог света са нескривеном љубављу Христовом, открочење савршене милости и правде¹⁹. Сава је у свему доследан новозаветној проповеди која је у потпуности усмерена ка ишчекивању Парусије. Његово сведочење је истоветно апостолском, да је Христос Цар славе (Мт. 19, 28; 25, 31) који долази окружен анђeosким хорovima и светима и који ће судити народима²⁰. Овде нарочито треба истаћи да је за Саву овај ишчекивани догађај већ сада постојећа и живљена реалност. Он га драматично доживљава увек изнова у искуству литургијског сабрања коме предстоји као епископ. Однос према Христу и Његовоме Царству, за Саву је истоветан односу који сада имамо и градиво према литургијском сабору²¹. По Савином веровању, Царство Божије као богочовечанска стварност пројављује се у свету као *Свети Еухаристија* чија структура управо изражава ту будућу реалност. У његовом искуству Црква представља вечно јединство људског рода у Христу са Оцем Небеским, али и исто такво јединство свих људи међусобно. Есхатолошка заједница са Богом у Христу јесте циљ његовог подвижничког и богословског деловања. Само у духу овакве вере једино и можемо разумети „Павловску ревност“²² Светога Саве приликом рукополагања нових епископа и свештеника, оснивања нових епархија и манастира. Све је код њега било утемељено на апостолско — светоотачком²³ предању, на Есхатолошком Христу који се от-

¹⁷ Доментијан, *op.cit.*, „Шта ли је боље од овога, не окусити смрти до века? Јер већ то не окушање смрти далеко је од греха.“, „Зато, чеда моја богољубна, ми који Га љубимо треба да чинимо дела верна у Христу Исусу Господу нашем, који смо примили бесмртну веру од Њега, толики дар да не умиремо у векове.“, стр. 132.

¹⁸ *Ibid.*, „И љубављу нас Бог позва ка себи...(у своје Царство, прим. аут.)“, стр. 144. „Љубав Божија је Христос, и Христос Бог спашиће све Христољупце и богољупце и праведне.“, стр. 145. „Зато се и ми пожуримо ка добрим делима спремајући се у свему, и приложимо себе у вечни живот...“, стр. 171.

¹⁹ *Старе српске биографије*, „Бог је поставио Дан у који ће судити васељени правдом.“, стр. 197;

* види, Доментијан, *op.cit.*: „А када буде побеђена свака жестина пропадљивости, прославиће се због вечних и радосних на оном небеском столу (Есхатолошка Трпеза Господња, прим. аут.), и тада ће се савршено увести ка радостима Господа свога, а када милошћу Господа свога буде узет на ону вечну земљу, и придружен множини анђела, и тако унутра уведен, радоваће се због награде у бесконачне векове наставивши се са Господом.“, стр. 172.

²⁰ *Ibid.*, „Јер ево је (Христос, прим. аут.) страшан у слави, биће виђен у анђелским и арханђелским зборovima, и привешће се на онај велики суд множина грешних извољења, и сваки појединац од нас што буде чинио видеће, и примиће или добро или зло, што буде сејао то ће и пожњети.“, стр. 172.

²¹ *Ibid.*, О заповедању преосвећеног кир Саве свеосвећеним епископима, „И кроз нас (Епископе, прим. аут.), дакле, прилазе ка крштењу, и благосиљају се нашим молитвама, и ради полагања наших руку примају од Бога Духа Светога, и ти се прикупљају ка Царству Небесном (Светој Литургији, прим. аут.)“, стр. 173.

²² Види, Доментијан, *op.cit.*: „О доласку преосвећенога у дом Спасов у велику Архиепископију“, „О учавану ученика преосвећенога“, „О пребивању преосвећенога у дому Спасову.“, стр. 165–170.

²³ *Ibid.*, Сава одлази у Жичу и поставља Епископе, „...изабра ту од својих (Савиних, прим. аут.) ученика богоразумне и богобојажљиве и часне мужеве који могу управљати људе по божаственом закону и по предању светих апостола, и чувати указање светих богоносних отаца. И осветивши их (на Светој

крива као егзистенцијални смисао и пуноћа свакога члана евхаристијског тела црквене заједнице.

Свете Тајне

Ако желимо да препознамо богословски став и есхатолошки предокушај у „учењу“ и делу Светога Саве, тада свакако треба да расветлимо његово поимање Светих Тајни Цркве. Као ученику светогорске духовне школе, Сави су свакако биле познате епицентралне тачке у хиљадугодишњем предању Цркве, пре свега богословље кападокијских Отаца и Светога Максима, које ће (предање), нешто више од једног века касније, сажето изложити Свети Никола Кавасила, који је напајан са истих духовних изворишта, речима да се „Црква пројављује у (Светим) Тајнама“²⁴. Свеобухватност богословског познања садржана је у овој, са свега неколико речи, изреченој истини. Та истина, за Саву није представљала неку идеју, већ начин његовог живота у Цркви. Оно што изражава есхатолошки догађај, у Савином искуству као епископа и монаха-подвижника, свакако је Света Евхаристија. Учествовањем у Светим Тајнама дарује нам се егзистенцијално познање Бога Оца, у Христу, благодаћу Духа²⁵. Савина вера почива на искуству евхаристијског доживљаја који ову Свету Тајну у историји поистовећује са божанским идентитетом Цркве, у којем се, учествујући као принесено уздарје²⁶, творевина спасава већ сада и овде. Његово духовно искуство, као младог монаха на Светој Гори, а посебно касније као архимандрита и епископа, било је укорено на литургијској пракси. Литургијско служење је за Саву представљало критеријум правоверности и православности²⁷, рекапитулацију целокупног домостроја спасења у Тајни Христове Цркве²⁸, испуњење предвечне воље Божије о свету²⁹. У „Житију Светога Саве“ Доментијан недвосмислено сведочи да је у Светитељевој евхаристијској свести живот у Христу почињао и у пуноћи се испољавао унутар Свете Литургије. У његовој пракси, крштење и миропомазане нису постојали као самодовољни и аутономни сакраменти, већ као благодатни дар усиновљења Оцу у Христу, и рађања, Духом Светим, за Нови Живот у евхаристијској заједници. Свакако да је „добра вера“ претпоставка за опитно ула-

Литургији, прим. аут.) сатвори их Епископима...“, стр. 169., О пребивању преосвећенога у дому Спасову, „Сам Црква Божија, основан вољом Божијом на апостолском и пророчанском здању...“, стр.126.

²⁴ Свети Никола Кавасила, 1320–1390 г., (PG 150, 452 CD)

²⁵ Види, Еф.1, 17–23 и 2, 4–8

²⁶ Александар Шмеман, *Литургија и Живој*, „Евхаристијски двиг (кретање) навише завршава се узношењем Дарова (св. Хлеба и Вина) које врши свештеник — „Твоје од Твојих Теби приносећи...“ и молитвом *ейшклезе...*“, Библиотека „Свети Петар Цетињски“, Цетиње, 1992. г., одељак „Претварање Дарова“, стр. 167.

²⁷ Свети Сава, „Хиландарски типик“, слово 5, „На њој (Божанственој Литургији) треба да чувате себе, браћо, тврдо, јер је свето и страшно што се на њој испуњава, пошто се на њој више од других држи и врши сташна и прелика правоверна тајна, названа, како рекосмо, божаствена и пречасна литургија пречасног тела и крви Господа Бога Спаса нашег Исуса Христа“... „Хтели бисмо се много причешћивати божаственим светињама, јер много је причешћивати се и живота, као што рече и сам Христос, (Јн. 6,56; 6,53).“

²⁸ види, Атанасије Јевтић, Еп., нав. дело фн. 3., стр. 222.

²⁹ Доментијан, *op.cit.*, „О пребивању преосвећенога у дому Спасову“, „И рођени у доброј вери бише обновљени бањом поновног рођења (тј. крштењем) и Духом Светим назначени (тајна миропомазанја), и светим крштењем бише предани Богу Оцу (Епископу, ступањем у литургијску заједницу, прим. аут.), у којој и сам преосвећени „не даде пространа (дугога) сна очима својима, ни дремања обрвама својима“ (Пс. 131, 4), све часове дневне и ноћне успевајући и преуспевајући у ноћним бдењима, у божаственим исправљењима (мисли се на богослужења у ширем смислу, а превасходно на Свету Литургију, прим. аут.)... који је од младости прионуо Господу, и који је обикао да томе јединоме служи преподобијем и правдом дан и ноћ, и који је приносео жртву хвале (Света Евхаристија, прим. аут.) тога јединога (Христа, прим. аут.) и који жели да са Њиме живи у бесконачне векове.“, стр. 168–169.

жење и учествовање у светотајинском животу Цркве, односно, православље, онакво каквим га је изложио наш светитељ у „Беседи о правој вери“, у Жичи, на литургијско-народном сабрању 1221. г. У „Хиландарском типикју“³⁰ Сава се односи према Светој Литургији и исповести, која је неодвојиви део његовог подвижничког менталитета, као према јединственом светотајинском искуству³¹. Недвосмислено је да је богословско и монашко предање Светог Василија Великог³² извориште духовних поука наведених у слову 5. и глави 7. истог дела, али и циљ који Сава покушава да оствари у духовној пракси хиландарских монаха. За Саву предаја вере није само пуко, интелектуално, излагање и слушање догмата, већ окушање Заједнице Духа Светога, окушање од онога што се Светим Тајнама предаје, а то је сам Христос. Зато он позива своје епископе да чувају пуноћу Литургијом поверених им предања и благодати³³. Рукоположење, схваћено у ужем смислу као предавање благодати свештеничког служења, и у најширем смислу као тајна Царског свештенства³⁴, као само крштење³⁵, јесте реалност примања Христове службе, односно примање самога Христа (освећени Агнец, али и Евхаристијско Тело заједнице — Цркве, прим. аут.) који се предаје само у заједници Духа Светога, тј. у Литургији.

Антропологија и етос

Савина богочовечанска антропологија и етика су христоцентрични и као такви неодвојиви од његовог епископског и монашког служења, и неразумљиви без дубљег познавања библијског сведочења о човеку и његовом историјском и есхатолошком призивању. Он је у потпуности свестан човекове узвишености и достојанства. За Саву, човек је створен да буде Цар³⁶ и Господар целокупног видљивог света. Међутим, у његовом схватању, човеково господство и царство није аутономно, самодовољно и затворено, већ је зависно од човековог односа према Богу, условљено вером и љубављу, који се отеловљују „служењем преподобијем и правдом“, односно подвигом и правоверјем (црквеношћу, прим. аут.). Управо кроз подвижнички опит Сава доживљава сву трагичност човековог пада, који је последица непослушности, самовоље и удаљавања од Бога. Али, исто тако, подвигом се Сави откривају онтолошке димензије наше слободе³⁷, јер човеку ништа није наметнуто, присилно задато. Ми се слободно опредељујемо за Бога, али Га исто тако и одбијамо,

³⁰ Свети Сава, *op.cit.*, глава 7, „О душеспасном исповедању“

³¹ Теодосије, *op.cit.*, „Тамо у све недеље и велике празнике... и вршећи свету божавствену службу (Свету Литургију, прим. аут.), попове и ђаконе и подђаконе и чаце посвећиваше (рукополагаше, прим. аут.), а цео свој народ учаше покајањем правоверју (учествовање на Литургији као остварење покајања и православности, прим. аут.)...“, стр. 133.

³² Свети Василије Велики, 330–379. г., „Монашка њавила“

³³ Доментијан, *op.cit.*, „О заповедању преосвећенога кир Саве ка свеосвећеним епископима“, „Али и бићете трипут блажени од Господа на небесима у онај велики дан... ако испуните предано вам (у Литургији, Христос/Предање), и извршите речено вам од мене, оца вашег. Јер ја вас родих Духом (рукоположење у Светој Литургији као, *par excellence*, светотајинска предаја Христа/Предања) и Светим Јеванђељем.“, стр. 175.

³⁴ види, 1 Пт. 2, 9–10 „А ви сте род изабрани, царско свештенство, народ свети, народ задобијен,...“

³⁵ види, Свети Иполит Римски, „Апостолско предање“, одељак 21. „Предање Светог Крштења“, „Епископ пак полагају руку на њих, говори возглас — Господе Боже, који си ове удостојио да добију отпуштење грехова бањом препорођења (крштењем), удостој их испуњења Духом Светим и пошаљи им благодат Твоју, да би Ти служили по вољи Твојој...“ у *Дела Айосџолских ученика*, превод и напомене Епископ Атанасије Јевтић. стр. 440–443.; Света Тајна Крштења, Требник

³⁶ Доментијан, *op.cit.*, фн.46., „И постави га (човека) као Цара свима видљивим,...“, стр. 142.

³⁷ *Ibid.*, О поучавању ученика..., стр. 167., „Ради тога ми верни треба да овај живот сматрамо као ништа, и да не губимо себе у њему, и да се не узносимо у њему, нити да требамо многа имања, нити да имамо величања у себи, нити да се хвалимо будући у пустоши овога живота, а уз то самртној и погибљеној.“

бирамо живот, али и неживот (смрт), хоћемо заједницу са другим (другом личношћу), али хоћемо и егоизам и самољубље. У његовом искуству слобода је егзистенцијална стварност која се испуњава само у заједници са Господом Христом³⁸, у Светој Литургији. Свака другачија пројава човекове слободе, мимо Христа, односно Евхаристијске заједнице, за Саву је егзистенцијални промашај, грех. Он сасвим јасно сагледава распетост наше воље, са једне стране Господ љубави, истине, светлости, милости и правде, а са друге лажљивац „...који је од њочейка њојубио мноје и у своју ѡшаму увукао род наш и мноје сѡрасѡи и сѡењања ѡешка сѡавио у срца наша од њочейка...“³⁹. Пред човеком, у Адаму, већ опредељеног, налази се нерешив проблем. За човека, који се за Васкрслог Христа определио светим крштењем и литургијским служењем, проблем је већ решен⁴⁰. Сава нас позива да будемо Христови⁴¹, да са Њим и у њему победимо смрт, грех и лажљивца. Христос својим очовечењем, за Саву постаје образац и критеријум човечности⁴². У Христу човек узраста до свога личносног остварења, до *обожења*⁴³ као дара љубави Божије.

Закључак

Без претензија да исцрпимо сво богатство Савине теолошке мисли, што је методолошки и суштински немогуће, и чувајући се да нехотично не починимо насиље над његовим богословским делом, ипак смо се потрудили да укажемо на битне одлике његове духовне делатности, што га неприкосновено сврстава у ред најзначајнијих Отаца Цркве. Сагледавање древнијег мисаоног и теолошког наслеђа и његово процењивање млађим методолошким и ерминевтичким критеријумима може се показати као незахвално и у исходима непотпуно, што је ризик у који смо се свесно упустили са надом да ћемо избећи све могуће облике вредносне пристрасности у сусрету са личношћу која својим духовним интегритетом носи и изражава свеобухватни и универзални ауторите Цркве.

Васељенске димензије Савине личности најпотпуније су изражене тропаром, спеваним у похвалу његовом Христообразном светом лику, који и наводимо на самом крају:

„Пуѡа који води у живојѡ насѡавник, и ѡрвојресѡолник, и учѡиѡељ био си. Јер, дошавши, свѡиѡиѡељу Саво, најѡре си оѡшчасѡиво ѡвоје ѡросвѡеѡио. Родивши ѡа Духом Свѡѡим, као маслинова дрвѡѡа у духовном рају ѡосадио си свѡосвѡећена ѡвоја чеда. Сѡѡѡа, ѡоѡиѡујућѡ ѡе као сѡјресѡолнојѡ аѡосѡѡолима и свѡѡиѡиѡељѡма, молимо ѡе, моли Христѡа Боѡа да нам дарује велику милѡѡѡ.“

Извори

Свети Сава, — *Сабрана дела* — „Карејски типик, Хиландарски типик, Студенички типик (изводи), Житије Светог Симеона, Служба Светом Симеону, Писмо Студеничком игу-

³⁸ *Ibid.*, „... и у ту низину сишао је Господ наш Исус Христос ради нас људи, хотећи нас ослободити и васкрснути (подићи), као што нас је и створио, ослободивши нас те беде и таме...“ стр. 195.,

³⁹ *Ibid.*, стр. 195.

⁴⁰ види, Јн. 5,24: „Заиста, заиста вам кажем, Ко моју ријеч слуша и вјерује Ономе који ме је послао, има живот вјечни, и не долази на суд, него је прешао из смрти у живот.“

⁴¹ Доментијан, *op.cit.*, „... и Њему (Христу) да служимо безгрешно, сав свој живот управљајући по вољи Његовој, и Њега јединога бојећи се... а Бога сматрајући за све, као силу и моћ и Спаситеља, Избавитеља и победника у борбама са непријатељем, и Чуvara од почетка, и Савршитеља до краја — Исуса Христа, Сина Божијег.“ стр. 197.

⁴² Свети Сава, *op.cit.*, одељак 6., „Њега (Христа) знамо као савршенога Бога и савршенога Човека...“

⁴³ Доментијан, *op.cit.*, стр. 145., „... да у Њему (Христу) узрастате у Његово спасење (обожење, прим. аут.).“

- ману Спиридону, Указ за држање псалтира“, Српска књижевна задруга, Београд, 1998. г., приредио и превео Томислав Јовановић.
- Доментијан, — *Житије Светиога Саве*, Српска књижевна задруга, Београд, 1938. г., превео др Лазар Мирковић.
- Теодосије, — *Житије Светиога Саве*, Српска књижевна задруга, Београд, 1992. г., превео др Лазар Мирковић.

Литература

- Јевтић, Епископ Атанасије — *Свети Сава и косовски завет* — „Еклисиологија Светога Саве, Свети Сава у токовима ћирило-методијевог предања, Свети Сава као просветитељ, Из богословља Светога Саве, Богословље и духовни живот у Студеници“, Српска књижевна задруга, Београд, 1992. г.
- Јевтић, Епископ Атанасије — *Живо предање у Цркви* — „Пут у живот — О значају Светога Саве“, Братство Светог Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 1998. г.
- Јевтић, Епископ Атанасије, приређивач и преводилац, *Дела Айосџолских ученика*, Врњачка Бања — Требиње, 1999. г.
- Афанасјев, Николај — *Триеза Господња* — Светигора, Цетиње, 1996. г.
- Афанасјев, Николај — *Служење мирјана (лаика) у Цркви* — Епархија Банатска, Вршац, 2001. г.
- Шмеман, Александар — *Лишурџија и животи* — Светигора, Цетиње, 1992.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Јединство Цркве у Светиој Евхаристији и Епископу у прва њири века* — Беседа, Нови Сад, 1997. г.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Еклисиолошке теме* — Беседа, Нови Сад, 2001. г.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Домајске теме* — Беседа, Нови Сад, 2001. г.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Од маске до личности* — Дом, Ниш, 1992.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Христологија и њостојање* — „Беседа“ 3–4, Беседа, Нови Сад, 1992. г.
- Зизјулас, Митрополит Јован — *Дојринос Кайадокије хришћанској мисли* — „Православна теологија“, приредио др Радован Биговић, Богословски факултет, Београд, 1995. г.
- Ивошевић, Васо — *Теологија Светиога Саве* — штампано у часопису Православна мисао, св. 20., 1973. г., стр. 16–36.
- Богдановић, Димитрије — *Крмчија Светиога Саве* — Глас САН, Одељење друштвених наука.
- Мошин, Владимир — *Правни сџиси Светиога Саве* — Глас САН, Одељење друштвених наука.
- Тројицки, Сергије — *Црквено-џолийичка идеологија Светиосавске Крмчије и Власџареве Синџајме*, Глас САН, ССХП. Одељење друштвених наука, књига 2.
- Поповић, Јустин — *Светиосавље као философија животи* — Манастир Телије, Ваљево, 1993. г.